

POPLAVE KOT NARAVNO STANJE NA LJUBLJANSKEM BARJU IN POMEN ZA EKOSISTEME

dr. DAVORIN TOME¹

Povzetek

Ljubljansko barje, okoli 150 km² ravnice na pragu slovenske prestolnice, ima, že odkar pomnimo, značaj poplavnega območja. Še do nedavnega smo v poplavah videli le škodo, ki jo povzročajo kmetijstvu in lastnini ljudi. Vse bolj pa spoznavamo tudi pozitivne lastnosti – korist poplavnih območij kot naravnih zadrževalnikov, pri čemer korist zaradi regulacije podnebja navadno omenjamo med prvimi. Poplave pa so pomembne tudi za ohranjanje biodiverzitete. Toda s podnebnimi spremembami se zna pomen poplav na področju ohranjanja narave spremeniti.

Ključne besede: Ljubljansko barje, podnebne spremembe, poplave, ptice.

Abstract

The Ljubljana Marshes, about 150 km² of flat land on the doorstep of the Slovenian capital, is a floodplain for as long as we can remember. Until recently, floods were seen only as damage to agriculture and people's property. Increasingly, however, we are also becoming aware of the positive qualities - the benefit of floodplains as natural water retention zone and the benefit of climate regulation usually being one of the first to be mentioned. Floods are also important for biodiversity conservation. But with climate change, benefits of floods for nature conservation will possibly change.

Keywords: birds, climate change, floods, Ljubljana Marshes.

1. TRAVNIKI, NARAVOVARSTVENO POMEMBEN EKOSISTEM

Ljubljansko barje, včasih mu rečemo kulturna krajina, drugič mokrišče. Kulturna krajina, ker je precej filigransko razrezano na njive in intenzivne travnike; mokrišče, ker ima večji del leta visok nivo podtalne vode, ob večjih padavinskih dogodkih, predvsem jeseni in zgodaj spomladi, pa na najbolj izpostavljenih delih tudi poplavlja. Od leta 2004 je Natura 2000 območje, od 2008 tudi krajinski park. Prav krajinski park je eden od najbolj mehkih načinov zavarovanja narave

¹ Dr. Davorin Tome, Nacionalni inštitut za biologijo.

po naši zakonodaji, pri čemer je Natura 2000 bila razglašena predvsem zaradi varovanja 53 evropsko pomembnih vrst in sedem habitatnih tipov. Večina je t. i. travniških. Travniki na barju so torej med pomembnejšimi naravovarstvenimi ekosistemi.

2. POMEN POPLAV ZA OGROŽENE TRAVNIŠKE VRSTE PTIC

Tokrat niti ne bi govoril o pomenu poplav za tiste posebne vrste rastlin in živali, ki preživijo le na poplavnih površinah, saj jih povsod drugje druge vrste iz prostora izrinejo, kot so kalužnice (*Caltha palustris*), črne jelše (*Alnus glutinosa*) in podobne. Na barju imajo poplave velik naravovarstven pomen tudi za nekatere suholjubne travniške vrste, ki jim vsak milimeter vode nad površino sicer škodi. Na kakšen način imajo te vrste od poplav koristi, bom predstavil na primeru štirih travniških vrst ptic – kosca (*Crex crex*), prepelice (*Coturnix coturnix*), pribe (*Vanellus vanellus*) in repaljščice (*Saxicola rubetra*). Za vse štiri je Ljubljansko barje (bilo) eno najpomembnejših gnezdišč v Sloveniji (Tome et al., 2005). Vse štiri so selivke, zimo preživijo v Sredozemlju ali Afriki, kar ni nič nenavadnega. Skoraj vse travniške ptice pri nas so selivke, saj si s travniki, tudi če niso pomendrani od snega, pozimi ne morejo pomagati – na njih ne najdejo niti skrivališč pred plenilci niti hrane. Pri raziskavi ptic Ljubljanskega barja pa smo ugotovili, da imajo vse štiri vrste dva- do desetkrat večje gnezditvene populacije prav na travnikih, kjer so vsakoletne poplave (Tome, 2005). A prav te niso neposreden vzrok tega pozitivnega učinka.

Slika 1: Poplave na Ljubljanskem barju (Foto: D. Tome).

Travniki so z naravovarstvenega vidika zapleteni ekosistemi. Po eni strani jih moramo varovati pred intenzivnimi človekovimi posegi, po drugi pa jih prav ti isti posegi tudi ohranjajo. Na primer košnja! Brez košnje bi se travniki v nekaj letih zarasli v gozd, in travniške vrste bi ostale brez bivališč. Torej, košnja mora biti. Če po drugi strani kosimo prehitro in preveč, s tem znova zatremo pestrost travniških rastlin in živali. Rešitev je v pravem ravnovesju med gospodarjenjem in varovanjem, ki pa ga ljudje, ob vse večjih potrebah po dobrinah, težko nadzorujemo. Če je le možno, travnike gnojimo, da hitro in obilno zrastejo, nato pa že v maju prvič pokosimo. Košnja v maju sovpada z gnezdenjem ptic, zato jajca ali mladiče v gnezdih uniči. Brez potomcev se populacije ptic v nekaj letih zmanjšajo do kritično majhne velikosti.

In tu za suholjubne, travniške vrste ptic nastopi malo znani posredni blagoslov poplav. Poplave na barju navadno nastopijo jeseni in zgodaj spomladi. Takrat so travniške ptice še na prezimovanju v južnih krajih, zato jim ne škodujejo. Po drugi strani pa travniki, ki so do marca še pod vodo, sredi maja šele začnejo z obilno rastjo, tako da jih prvič pokosijo šele v juniju ali celo juliju; takrat so tudi mladiči že speljani, da se grožnji kose lahko izognejo in preživijo. Na ta način, kot ocenjujemo, so poplave za varovanje travniških ptic na Ljubljanskem barju naredile več kot kdor koli drug.

3. PRIČAKOVAN VPLIV PODNEBNIH SPREMEMB

Živimo v času hitrih podnebnih sprememb. Poleg dviganja povprečne temperature to pomeni tudi drugačno razporeditev in obseg padavin. Na Barju v zadnjih desetletjih že opazamo, da se poplave, verjetno prav zaradi podnebnih sprememb, vse pogosteje pojavljajo tudi pozno spomladi in poleti, ko imajo travniške ptice še gnezda. Ob poplavi v tem času vsa gnezda ptic propadejo in končni rezultat je prav takšen, kot bi jih pokosili – mladiči ne preživijo. Skrb vzbujajoče je, da bo zaradi tega posredni pozitivni naravovarstveni učinek poplav na ptice z leti počasi zamrl.

LITERATURA IN VIRI

1. Tome, D., 2002. Effect of floods on the distribution of meadow birds on Ljubljansko Barje. *Acrocephalus*, 23(112): 75–79.
2. Tome, D., Sovinc, A. in Trontelj, P., 2005. Ptice Ljubljanskega barja. Monografija DOPPS 3, Ljubljana.